

Kirkekampen

- vandring til Golgatha

Kierkegaard udgav ingen bøger fra han var 37 år til han var omkring 41 år (fra 1850/51-54). I stedet brugte han tiden på at skrive journaler, dvs. dagbøger. Men i 1854 trådte han igen offentligt frem. Først i den nationalliberale avis "Fædrelandet", senere i "Øieblikket", et stridskrift som han selv udgav. Artiklerne fra denne periode hører til den bedste journalistik, der er skrevet i Danmark.

Startskuddet, på det velforberejede angreb mod kirken, lød da Hofprædikant H. Martensen (1808-84) i sin gravtale over sin forgænger Biskop J.P. Mynster (1775-1854), som døde Den 30 januar 1854, kaldte Mynster for et 'Sandhedsvidne' for kristendommen. En udtalelse Kierkegaard nødvendigvis måtte gøre anskrig overfor. Den 18 december 1854 kørte han artilleriet i stilling og bl.a. med artiklen "Tag et Bræk-Middel", erklærede han kamp mod kirken. Nu var krigen for alvor brudt ud. Kierkegaards nådesløse beskydning varede et år, våbenhvilen kom først med hans død 1855.

Det er interessant, at Corsarstriden og Kirkekampen følger samme mønster. Begge begynder som personlige opgør, der munder ud i en generel samfundskritik. *Corsarstriden* begyndte som et godartet opgør med P.L. Møller og M.A. Goldschmidt og bredte sig til et hårdt opgør med journalister og politikere generelt. *Kirkekampen* begyndte med et ondartet opgør mod Biskop Martensen, og mod hvad Mynster havde stået for, for igennem et ædende had at brede sig til en generel kritik af præster.

"Kirkekampen" indeholdt to emner, der for Kierkegaard gik op i en højere enhed, da de begge havde med kirken at gøre. Det *ene* emne drejede sig om, hvorvidt kristendommen er for alle mennesker, eller om den er forbeholdt nogle få - om nogen. Kort sagt, hvad indebærer det at være kristen? Det *andet* emne drejede sig om Grundlovens indførsel i 1849, d.v.s. om den omvæltning, der finder sted fra enevælde til demokrati, og om hvordan kirken skal forholde sig til de to statsformer.

Når man tænker på, hvor underordnet politik ellers har været i hans filosofi, er det mærkeligt, at han pludselig, med et voldsomt engagement, kaster sig over samfundsmæssige spørgsmål. Udgangspunktet er imidlertid, at han på det religiøse område ikke ville tolerere nogen "prutten". Han ønskede "Redelighed". Til grund lå desuden en personlig hævnakt mod Mynster - som af-faldt fra troen. Det der begyndte som en personlig hetz, udviklede sig med rasende fart til at være en dræbende kamp mod alle præster og hele systemet. Med sin maskingeværskritik påførte han præsterne et åbent sår, der ikke siden er helet. Et skudsår, der ikke kan skjules, kun forsøgsvis dækkes, ligesom de prostituerede i Frankrig kunne forsøge at dække det afslørende brændemærke af den franske lilje. Selv takkede han Gud for, at han ikke blev præst - han havde aldrig overlevet sin egen kritik.

I dag har vi svært ved sætte os ind i, hvorfor Kierkegaard ofrede så meget krudt på at kritisere kirken. Kierkegaards opfordring til folk om at boykotte søndagsgudstjenesten er fuldstændig overflødig i dag. I dag er der ingen, der behøver opfordring til at blive hjemme. Men dengang havde kirken en enorm betydning, der forklarer omfanget af hans angreb.

De *eksistentielle* spørgsmål, som tidligere havde første prioritet, måtte nu vige for de *politiske*. Hans pointe var, at de eksistentielle spørgsmål forfølger og hjemsøger hvert eneste menneske tilværelsen igennem. En forholden sig til disse spørgsmål var, for Kierkegaard, ikke bare ens for alle, de var også *uafhængige* af historiske - og politiske forhold. Hvert enkelt menneske kunne kun forholde sig *subjektivt* til disse livspørgsmål - de kunne, ifølge Kierkegaard, ikke løses i *fællesskab*. Derfor er det overraskende, at *han* skifter fokus fra det enkelte menneske til det fælles menneskelige, dvs. samfundsindretningen. Det interessante er, at der er sket et eller andet med ham - han virker tilsyneladende fuldstændig forandret. Hvor han før var utrolig raffineret i sin sarkastiske ironi, himler han nu op med giftige udtalelser og spiller i det hele taget "Rasmus modsat", så folk troede, at magisteren var blevet gal. Nu var det tillige slut med at skrive under pseudonym, tiden med den "Indirekte Meddelelse" var for alvor forbi. Han var trådt i "Character", som han kaldte det. Det betød, at han nu for første gang åbentlyst stod frem og sagde, hvad han mente.

Det store spørgsmål for samtiden, og ikke mindst eftertiden, har været: Skiftede Kierkegaard holdning til samfundet? Eller er der en naturlig forbindelse mellem hans tidligere forfatterskab og "Kirkekampen"? Man har også undret sig over tidspunktet for udfaldet. Hvorfor venter han i 11 måneder efter Mynsters død med at udgive artiklen? Hvorfor kom angrebet først i 1854, når Grundloven blev indført i 1849? Ingen kender de nøjagtige svar.

I dag ved vi fra "Journalerne", at angrebet længe havde ulmet. Korstoget havde været forberedt længe forinden, men det vidste samtiden ikke, fordi "Journalerne" først blev udgivet efter hans død. I flere år ventede han blot på, at en anden skulle overtage Sjællands bispesæde efter J.P. Mynster. Måske var grunden, til at han holdt sit flammende angreb tilbage fra aviserens forsider, den, at Mynster havde været vellidt af Kierkegaards familie. Kierkegaards far havde været en så stor beundrer af Mynster, at Kierkegaard kunne skrive: "Jeg er opdragen ved Mynsters Prædikener - af min Fader". Selv som voksen udeblev Søren Kierkegaard sjældent fra en af Mynsters prædikener. Angrebet var dog, som sagt, allerede indledt i "Journalerne", hvor Mynster blev godt og grundigt svedet af. Her omtaler han Mynster som en "Kujon", "Kriminalforbryder" og "Journalist". Det skal lige nævnes, at Mynster nok aldrig ville have opnået verdenshistorisk betydning, hvis det ikke havde været for Kierkegaards angreb på hans symptomatiske holdning til kristendommen. For ham var Mynster kun den mest synlige del af det enorme isbjerg, som han forsøgte at få til at smelte, ved hjælp af sin brændende pen. Derfor siger Kierkegaard: Af Mynster kan man desværre lære - hvordan en kristen ikke bør være!

Sandhedsvidnet

Kierkegaard havde tidligere i store dele af forfatterskabet udelukkende været optaget af det filosofiske paradoks, at Jesus var Gud - ikke af, hvad Jesus sagde og gjorde. Det ændrede sig med bogen, der bar den betegnende titel: "Indøvelse til Kristendommen" - et frontalangreb på Mynster og hans ligemænd. I "Indøvelse til Kristendommen" fokuserede Kierkegaard på de krav Jesus, stillede til mennesker. Fokus lå først og fremmest på de formaninger, hvor Jesus trygler: "I skal omvende jer - ellers kommer I ikke ind i himmerige". Angrebet var møntet på Mynster. Det uudsagte var Kierkegaards påmindelse om Jesu tordentale til de skriftkloge og Farisæerne. Mynster forblev tavs - Kierkegaard fortvivlede.

Det som Kierkegaard ville have Mynster til at indse var, at en af forudsætningerne for at efterleve den sande kristendom var, at man skulle omvende sig, altså omvende sig til kristen-

dommen og ikke gøre præstegerningen til et embede, som man kunne tjene penge på. Dette, at han opfordrede disse mennesker til at leve i askese, var i realiteten en samfundsomstyrtende tanke.

Kierkegaard opfattede det dog ikke som sin personlige opgave at leve asketisk - da han ikke var kristen. Han indrømmede, at han ikke duede til at være fattig. Kierkegaard holdt fast ved, at han ikke selv var kristen - men at han *vidste*, hvad kristendom er. Han erkendte, at han ikke selv formåede at træde frem som "sandhedsvidne". Det ville jo være ensbetydende med, at han skulle leve i fattigdom og forfølgelse. Men som filosof forbeholdt han sig retten til at være polemisk, og med sit logiske es lagde han kortene frem og tilstod - *ikke* at være kristen. Når Kierkegaard hævdede, *at han ikke er kristen*, er det meget vigtigt at forstå, at han mente det på nøjagtig samme måde, som når Sokrates hævdede, *at han intet vidste*: Nemlig, at det forholdt sig lige omvendt! "Jeg er ikke Kristen" siger Kierkegaard, "og uheldigvis kan Jeg gøre det aabenbart, at de Andre heller ikke er det, endnu Mindre end Jeg". Igen bør vi huske på, at han var meget polemisk. Men når Kierkegaard var polemisk, er det dog intet imod, hvad kristendommen er.

Kristendommen vender alle begreber på hovedet, så alt bliver nyt: Død bliver til liv, Lykke bliver til ulykke og rigdom bliver til fattigdom. Kristendommen forvandler, succes bliver til fiasko. Det er kristendommens totale omvendning af begrebernes betydning, der gav Kierkegaard inspiration. Ikke bare siger han, at han *ikke* selv er kristen - faktisk mente han, at ingen var det. Derfor var det forkert, når Mynster kaldte sig selv kristen. Et dobbelt selvbedrag, der blev afsløret da Martensen tilmed kaldte Mynster for et "Sandhedsvidne".

 esom tidligere havde Kierkegaard meget forstand på kristendommen, hvilket for Kierkegaard ville sige at kristendom er ensbetydende med "Lidelse" i denne verden - "Saligheden" hører til i evigheden. Kierkegaard mente, at en *sand kristen* udelukkende skulle koncentrere sig om det lykkelige liv i evigheden. Derfor skulle den kristne lide i den jordiske verden. Et *sandhedsvidne* for kristendommen skulle jo netop selv vidne om, at sandheden (Gud) hører til evigheden - ved at lide. Det var det som, hverken Mynster eller Martensen forstod. Martensen forsøgte i begyndelsen med teologiske spidsfindigheder at lokke Kierkegaard ind i en diskussion om fortolkningen af Det Nye Testamente, så sandhedsvidnestriden kunne forblive en akademisk diskussion. Kierkegaard lod sig ikke narre. Han holdt fast ved, at et "Sandhedsvidne" i ord og handling skulle leve og dø for kristendommen, også selvom det medførte martyrdøden.

Kierkegaard ønskede at fastholde en urokkelig forskel mellem denne verden og evighedsens. Han gjorde det, som sagt, fordi kristendommen vender alle vore begreber på hovedet. I det hele taget at have medgang i livet, er kristeligt set at mislykkes som menneske. Derfor mente han, at *lidelse* i virkeligheden er udtryk for *salighed*; ligesom man i middelalderen mente, at de mennesker, som var ramt af sygdom, var særligt udvalgte. Lidelse blev et udtryk for Guds kærlighed til det menneske som lider. For at forklare, at der ikke er tale om masochisme eller "piercing", er det vigtigt at forstå, at det ikke er selve nydelsen, det drejer sig om, men at man i sin erkendte lidelse har en hemmelig pagt med Gud.

Pagten går ud på, at Gud i sin kærlighed ønsker, at man frivilligt skal tage imod lidelsen: "Gud hader mennesket", siger Kierkegaard, "ligesom mennesket hader Gud. Vil Du altsaa være elsket af Gud og selv elske Gud, saa maa du blive hadet, afskyet, forbandet af menneskene. Gud hader hele denne tilværelse paa grund af et syndigt affald fra ham og oprør mod ham - at være kristen betyder derfor, at Du skal martres. Det er bedst, at Du selv er udtømmelig i opfindelsen af at martre Dig selv; men skulle du ikke selv være stærk, saa tør Du haabe, at Gud

forbarmer sig over Dig og hjælper Dig til at lide". Så hvis du tænker på at blive kristen, opfordrer Kierkegaard dig til at blive selvpiner: Til en start kan du forsøge at smuldre kiks udover sengen inden du skal sove; derefter kan du prøve at putte tegnestifter i skoene inden du går ud. Det Kierkegaard mente var, at kristendommen vil dræbe alt mod, al lyst til livet, ethvert håb. Altså en opfordring til at hade sig selv. Derfor kunne han sige: "Aldeles uden *frivillig* lidelse bliver ingen kristen". I kristendommen er der kamp på liv og død mellem mennesker og Gud. Det skal forstås sådan, at det at elske Gud er at hade sig selv og denne verden.

Med Kirkekampen forandredes Kierkegaards syn på kristendommens *funktion* i menneskets liv. *Før* Kirkekampen mente han, at kristendommen var den nødvendige betingelse for, at mennesket kunne genvinde troen på livet i alvor og evig gyldighed. *Nu* mente han, at man skulle opgive al det jordiske. Evangeliets glade budskab var nu blevet paradoksalt: At være ulykkelig i denne verden var kendetegnet på Gudsforholdet. Det kaldte Kierkegaard at "Afdøe fra Umiddelbarheden". Kristendommen var nu blevet til en fordring, som frarøvede mennesket muligheden for at nyde livet. Det eneste, der blev tilbage, når man valgte sig selv, var en "Indrømmelse" overfor Gud. Nemlig den, at vi som mennesker ikke kan opfylde fordringen. Derfor måtte det menneske som havde valgt sig selv, vende tilbage til dagliglivet, dog ikke længere i alvor og gyldighed, men i ydmyghed.

Desuden var det, før Kirkekampen, hans pointe, at man ikke kunne se, om man stod overfor en kristen, fordi Gudsforholdet var et *indre* forhold. Men også her ændrede han radikalt mening. Nu mente han, at man også i det *ydre* skulle vise, at man var kristen - i ord og handling.

Kierkegaards vægtning af lidelsen bygger på en middelalderlig læsning af Det Nye Testamente. Han fremhævede lidelsen, forfølgelsen, kravet om at hade sin far og mor, at man skulle tage korset over skulderen og følge Jesu eksempel osv. Af en eller anden årsag læste Kierkegaard fuldstændigt hen over de passager, der er livsbekræftende. Han havde åbenbart ændret holdning i forhold til den meget smukke bog: "Kjerlighedens Gjerninger", hvori han fremhævede *pligt* budet, at du **skal** elske - også din fjende. Med Kierkegaards nye holdning kom kristendommen til at fremstå totalt menneskefjendsk - en lære, der gjorde det umuligt at føre et kristeligt liv blandt andre. Ironisk nok havde han det selv ufatteligt godt i perioden fra december 1854 frem til sin død i 1855. Selv sagde han, at han var henrykt, nærmest euforisk munter, samtidig med, at han var afklaret og rolig. Man behøver ikke at være praktiserende psykolog for at forstå den simple mekanisme, der her er tale om. Da hans tankeliv i denne periode var som et flammende bål har han sikkert følt en befriende lettelse ved at få sine aggressioner til at stå frem i lys lue.

Enevælde versus demokrati

Det *andet* emne i Kirkekampen var som sagt den samfundsomvæltning, som fandt sted i tiden op til indførelsen af Grundloven i 1849. Det er i lyset af dette, at hans samfundsmæssige engagement skal ses.

1848 blev afslutningen på enevældens gamle Danmark. Samtidig blev 1848 året, hvor alle bånd, der tidligere havde bundet mennesker sammen, blev løst. Som en forvirret flok kør, løb folk muhende i alle retninger. Eller sagt med N.F.S Grundtvigs(1783-1872) formulering: "Demokrati i en Stat vilde svare til, at man paa en Gaard vilde lade Husdyrene regere". De, der

ville holde fast ved enevælden mente, at Kong Christian d. 8. regerede for lidt. Han reagerede for lidt på de nye demokratiske kræfter. Hvad Kong Christian d. 8. besad af viljesvaghed i aldelshed, manglede hans forvirrede søn Frederik d.7 i særdeleshed: Han gad simpelthen ikke at regere.

Før 1849 havde det været enevælden, og dermed Kongen, som suverænt besad magten. Det som optog Kierkegaard var, hvilken *funktion* kristendommen nu ville få, som følge af de ændrede samfunds- og magtforhold, som demokratiet bragte med sig. Demokrati er nemlig ensbetydende med, at man gør mennesket til *mængde*. Når et enevældigt samfund overgår til demokrati, sker der nemlig det, at magthaverne begynder at lefle for folket, hvilket den enevældige konge ikke behøvede, da han ikke var folkevalgt, men havde arvet embedet. Når man gør mennesket til mængde, udelukker man nemlig den kristelige fordring, at det enkelte menneske skal forholde sig personligt til kristendommen.

Kierkegaards opfordring til kirken var derfor, at den skulle gøre en *aktiv* indsats for at bevare "det bestående", d.v.s. enevælden. Men til sin forbavselse så han, at kirken "Gejstligheden", som han kaldte den, forholdt sig passivt til samfundsændringen.

Ændringerne i Kierkegaards karakter medførte også en anden problematik: kristendommens *begreber* ændrede betydning. Der er nemlig forskel på at vælge sig selv i et demokrati og under enevælden. Under *enevælden* var det at vælge sig selv, at man gennem sit indre valgte sig selv, og derefter i kraft af personlighedens genvundne tro på livet vendte tilbage til sin faste plads i samfundet. I "Enten-Eller", der var skrevet under enevælden, var det tanken, at når et menneske havde valgt sig selv, blev det samtidigt til et borgerligt selv, som accepterede sin plads i samfundet. Med det nye *demokrati*, var der imidlertid ikke længere noget struktureret samfund, som man kunne vende tilbage til. I demokratiet bestræber man sig nemlig på at give alle borgere samme muligheder og rettigheder, hvilket er ensbetydende med, at man ikke *på forhånd* har en fast plads. De "lige" muligheder og rettigheder giver mulighed for, at man kan skifte plads. Når man ikke på forhånd har en fast plads, er det kun de færreste, der kan blive "Borgerligt Selv". For Kierkegaard blev kritikken af kirken til en kritik af demokratiet.

Kierkegaard skelnede ikke imellem politik og kirke, som vi gør i dag. Han mente, at kirken som etableret statskirke (folkekirke) også måtte have en politisk opgave. Og da Mynster både var Sjællands biskop og medlem af Rigsdagen, var det igen ham, der måtte stå for skud. Kierkegaard opfordrede Mynster til at handle i overensstemmelse med Bibelen. Han forlangte, at Mynster gjorde "Indrømmelse" overfor Gud - forbedrede sig og opfyldte fordringen ved at gøre sit til at bevare "det bestående", d.v.s. enevælden. Men Mynster ville ikke længere være med til, at der skulle tyranniseres, som under enevælden.

I Kierkegaards øjne var enevælden ikke udtryk for tyranni. At regere og tyrannisere var ikke det samme. At regere forstod han i middelalderlig forstand, som bedst kan sammenlignes med et romantisk ridderideal. Idealet er, at man skal drage kristen omsorg for fattige, beskytte kvinder og børn; respektere det enkelte menneske. I Mynsters øjne hørte et sådan ideal fortiden til, og han mente derfor, at Kierkegaard ikke var realistisk. For samtiden var Kierkegaard fortalende for et ideal, som i bogstaveligste forstand var reaktionært. Kierkegaard så ikke, at det var hans egen isolation, der havde forårsaget, at han havde mistet jordforbindelsen. I bøgernes verden er det nemmere at leve efter et ideal, fordi idealets fordring ikke bliver forstyrret af uoverensstemmelser med virkeligheden. Desuden var det forståeligt, at Mynster mente, at Kierkegaard

ards kristne samfundsideal var urealistisk, nu da han selv havde forfladiget kristendommens fordring.

Kierkegaard bekendte sig til ur-kristendommen i den oprindelige barske udgave, hvor kristne blev forfulgt og torturerede ihjel, fordi de efterlevede deres tro. Han nægtede at være med til at gøre kristendommen moderne og tilforladelig. Kierkegaard forlangte konsekvens: *Enten* måtte Mynster følge fordringen fra Bibelen og stå fast, *eller* indrømme, at han ikke var kristen. Indrømmelsen udeblev. Kierkegaard skrev og skrev, fuldstændig tabt for omverdenen. "Der har været timer", siger Kierkegaard, "hvor jeg har følt trang til, at der var et menneske, jeg kunne tale med, en asket. Men overalt dette væmmelige om levebrød og karriere".

For Kierkegaard stod Mynster derfor som et inkonsekvent menneske, som ikke tog kristendommen alvorligt. Kierkegaard betragtede præsterne som embedsmænd, der kun var ude på at gøre karriere. Præstegerningen havde intet at gøre med kristendommen, som den forpligtende lære, som Jesus og hans disciple havde praktiseret. Med sine kampskrifter, gjorde Kierkegaard for første gang opmærksom på det misforhold, som selv et barn kan se: I kirken hører barnet om Jesu rædselsfulde vandring til Golgatha med korset på ryggen. Derefter ser barnet præsten stige ind i sin BMW. Et misforhold, der kun kan lade sig gøre, fordi præsterne har vendt korset om. I stedet for at bære korset på ryggen, bærer præsterne korset på brystet - som orden!

Som nævnt, brød han nu med den "Indirekte Meddelelse", der tidligere havde været hans adelige maske. I de sidste numre af tidsskriftet "Øieblikket" blev maskeringen sprængt i stumper og stykker af hans indædte had til præsterne.

I denne periode opfattede Kierkegaard, i endnu højere grad end tidligere, sig selv som en "udvalgt" - en inkvisitor og budbringer. Ligesom Jesus kom Kierkegaard (dog uden dennes myndighed) med varsler om fremtiden. Varsler, der blev latterliggjort af *mængden*.

Det særegne ved kristendommen er, at den kun henvender sig til den enkelte - ikke til mængden. Men eftersom demokrati er lig med mængde, var der nu for Kierkegaard en forskel på at være kristen, og leve sammen med andre! De udelukkede hinanden. For, pointerer Kierkegaard, "Kristendommen *forener* ikke menneskene, nej den *adskiller* dem - for at forene *hver Enkelt* med Gud". Derfor vendte Kierkegaard sig også mod Grundtvig, som sagde: Menneske først - kristen så. Det kaldte Kierkegaard for en omgang "Ølnordisk Pølsesnak". For Kierkegaard forholdt det sig lige omvendt: Først kristen - så menneske. Derfor var han fortaler for enevælden, fordi dette samfundsstyre isolerede hvert enkelt menneske. Problemet var blot, at "det bestående", d.v.s. enevælden, som Kierkegaard ville forsvare, allerede var forvandlet til mængde. Hvad demokratiet angik, oplevede Kierkegaard kun dets barndoms første famlende favntag med verden i dets alder af fem år. Efter 1848 blev danskerne ifølge Kierkegaard til: "Et Folk, der enten maa frelses ved en Tyran, eller ved et par Martyrer". Hvis dette ikke skete, ville kristendommen dø - hvilket den er i dag.

Modsigelsen hos Kierkegaard er, at han på den ene side går ind for "det bestående" (enevælden). Derved er hans overbevisning *samfundsbevarende*. Men på den anden side er han også fortaler for en læsning af kristendommen, som paradoksalt vender alle begreber på hovedet, og derfor er *samfundsomstyrtende*. Det giver unægtelig nogle problemer for ham, som han er fuldt bevidst om. Faktisk kredser han konstant om disse problemer i sine journaler - uden at finde en løsning. I virkeligheden brød han sig slet ikke om *ydre* forandring. Hans anliggende var at bevare en forpligtende tro på kristendommen, som betød en fastholdelse af, at kristendommen alene drejer sig om en *indre* forandring for det enkelte menneske. Men for at mennesker

kan bevare dette monopol på det *indre*, kræver det, at det *ydre* lå fast, som det gjorde under enevælden.

Mynster havde tidligere været enevældens mand. Da omvæltningerne begyndte i 1848, var det ham, som var kommet med udtalelsen om, at der blev regeret "for Lidet". Det var angiveligt Kierkegaards idealiserede billede af Mynster, som konservatismens sidste bastion, der gjorde, at Kierkegaard ikke accepterede Mynsters diplomatiske smidighed over for det nye demokrati.

Mynster havde nemlig i en bog om kirkepolitik været så skødesløs at rose Kierkegaard og Goldschmidt, den tidligere nationalliberale redaktør af Corsaren - side om side. Denne ros af Goldschmidt tog Kierkegaard som udtryk for, at Mynster havde ændret politisk standpunkt. Mynster havde ligefrem kaldt Goldschmidt "talentfuld".

I mellemtiden havde Goldschmidt været et par år i udlandet, og var nu kommet hjem, opsat på at spille rollen som den fine mand. Ikke overraskende var han nu ikke længere nationalliberal, endsige "den menige mands vogter" - nu var han på godsejernes side. Godsejere, grever, og baroner havde stiftet en forening, som mange parcelhusejere i dag ville misunde, kaldet "Grundejerforeningen". Dets talerør blev Goldschmidts, hurtigt til lejligheden opfundne, tidskrift "Nord og Syd". Selvom Goldschmidt i mellemtiden havde skiftet side, tilgav Kierkegaard ham aldrig. Ikke nok med det. Kierkegaard hadede Goldschmidt og mente, at Mynster burde gøre det samme for derved at vise sin loyalitet over for Kierkegaard. Senere er det kommet frem, at Mynster ikke anede, at der havde eksisteret en avis, der hed Corsaren!

Det emne som optager Kierkegaard er, hvilken form for samfundsstyre kirken skal forsvare. I modsætning til tidligere, hvor han fokuserede på det enkelte menneske, er det nu samfundet som helhed, som optager ham. Det er den klassiske diskussion om forholdet mellem samfund og individ. Spændingsfeltet samfund/individ er to begreber, der ikke skal skilles ad. Selvom Kierkegaard fokuserede på det enkelte menneske, har han altid været sig fuldt ud bevidst om den enorme betydning og indflydelse, indretningen af samfundet har for det enkelte menneskes mentalitet og identitet. Derimod har mange af hans læsere haft en udpræget tendens til at opfatte begrebet "hiin Enkelte", somom det var en Robinson Crusoe, altså et menneske, som p.g.a. sin indre virkelighed var en øde ø, isoleret fra alle andre.

Kierkegaard havde ingen forslag til ændringer i samfundet, hvilket er ganske naturligt, da han var konservativ og aristokrat. Man leder altså forgæves, hvis man søger efter et konstruktivt alternativ til demokratiet. Umiddelbart ser det faktisk ud, somom Kierkegaard ikke interesserede sig for politik, men det gjorde han. At han ikke kom med et nyt alternativ til demokratiet, skyldtes netop, at han var *konservativ*. Kierkegaard ønskede, at samfundet skulle forblive som det havde været under enevælden. Her havde hvert menneske sin faste plads i samfundsstrukturen. Og da enevælden havde et råt samfundshieraki, var det kun få, som vovede at tænke højt, hvis de havde intentioner om at ændre det. Som sagt var grunden, til at Kierkegaard ønskede en tilbagevenden til enevælden, at menneskets liv, under enevælden, i det *ydre* lå fast, hvilket giver større mulighed for at koncentrere sig om de *indre* spørgsmål, som for Kierkegaard betød, at hver enkelt menneske skulle forholde sig til kristendommen.

Sammenfatning

I Kierkegaards kamp mod kirken er der mange temaer oppe at vende. Derfor vil jeg sammenfatte det som, jeg mener, er bevægelsen i Kierkegaards tanke og anliggende.

Ifølge Kierkegaard ønskede Mynster at føre kristendommen ind i *denne verden* ved at gøre den til en *uforpligtende* lære, hvor vi alle er kristne, bare fordi vi er døbt. Men for Kierkegaard var det at være kristen ikke noget, man sådan uden videre *er*, men derimod noget man kun kan blive *blive* - ved en kæmpe anstrengelse.

Mynsters letsindige leg med kristendommens fordring om efterlevelse skabte en modebølge, som efterhånden rev alle præster med sig i faldet. Eftervirkningerne ser vi i dag: Søndag efter søndag står præsterne og forkynder om de martyrer, der blev henrettet for deres tro på Jesus Kristus. Men Kierkegaard ville ikke acceptere, at præsterne nøjedes med at lade det blive ved snakken. Derfor sagde han: "...Lær at væmmes ved dette gudelige Pølsesnak om Søndagen, dette Afhandlingspiat".

Kierkegaards angreb på præsterne kan dog under ingen omstændigheder reduceres til at være et uigennemtænkt vredesudbrud. Kierkegaards hovedindvending mod præsterne var jo den, at de, som *repræsentanter* for kristendommen, ikke efterlevede det, de prædikede for andre. En indvending, der stadig er en torn i øjet på mange præster. Måske er det grunden til, at der på teologi på universitetet, forskes i Kierkegaard som aldrig før, fordi de med denne beskæftigelse kan skjule deres dårlige samvittighed over, at kristendommen nu for alvor er blevet en *uforpligtende* lære, som ingen længere tager bogstaveligt. Det var denne skæbne som Kierkegaard dels forudså, dels forsøgte at afværge ved at trygle præsterne om at gå imod demokratiet. Han frygtede, at kristendommens fordring om efterfølgelse ville blive reduceret til uforpligtende (op)læsning. Det ironiske er, at præsterne stadig kun nøjes med *at læse* - dog ikke så meget i Bibelen - men i Kierkegaard. Det præsterne forkynder, handler de ikke selv efter. Derfor har de ikke selv *forstået*, hvad de *prædiker* for andre. Dilemmaet ved præstegerningen, som Kierkegaard skitserer det, er, at der er en filosofisk og ikke mindst etisk forskel på at forstå og *forstå*. Kierkegaard mente ikke, at det var nok bare bare at forstå Bibelens *ord*, hvis præsterne ikke også kunne forstå, at de måtte leve efter Bibelens ord i *handling*.

Forskellen mellem at forstå og *forstå* kan illustreres med et eksempel: Forestil dig, at du møder en ven inde i byen. Du siger til ham, at efter din opfattelse, burde han blive vegetar, som du selv - men så snart han er ude af syne, smutter du ind på Burger King. Hvis du *handler* på den måde, har du så *forstået*, hvad du selv *siger*? Nu ser du, at det ikke er nok bare at *sige*, hvordan man bør handle - du må selv handle efter det. Det er præcis, hvad Kierkegaard indvendte mod Mynster. Mynster *talte* som en kristen, men *handlede* ikke derefter. Derfor kunne han ikke kaldes kristen, og i hvert fald ikke *Sandhedsvidne* - for han havde ikke forstået, at det *at være kristen* indebærer, at der er overensstemmelse mellem handling og ord. Modsigelsen er altså, at præsterne siger ét, og handler modsat. Og derved gør de læsningen af evangeliet til en ligeså *uforpligtende* lære, som var det en telefonbog, de læste op af.

Det andet tema var spørgsmålet om samfundsindretningen. Kierkegaard var ikke imod et menneskeligt fællesskab. Tværtimod. Fællesskabet skulle bare ikke være baseret på noget *ydre* f.eks. på, at vi er født som danskere, eller har samme efternavn eller har mulighed for at købe de samme ting osv. Fællesskabet skulle derimod være *åndeligt*. Det vil sige før man kan opnå et åndeligt kristent fællesskab, må og skal hver enkelt menneske have været igennem den *indre* omvej til Gud. Først når mennesker, hver for sig forholder sig til Gud, kan vi tale om et kristent fællesskab.

Kierkegaard mente, at det kun var under et enevældigt styre, at man havde mulighed for at komme til afklaring med sig selv. Det er ud fra dette synspunkt, at Kierkegaard var politisk konservativ. Kierkegaard mente, at valget imellem demokrati og enevælde var et valg imellem to slags diktaturer. I det første er diktatoren *mængden*. I det andet er det *kongen*. Af de to muligheder foretrak han det sidste. Han mente nemlig, at det gamle samfund enevælden, under overfladen, var adskilligt bedre til *åndeligt* at forene mennesker end demokratiet. I et demokrati er mennesker nemlig kun forbundet gennem en *materiel* lighed på overfladen. I et kristent fællesskab er den ydre materielle lighed underordnet. Den materielle lighed, som demokratiet førte med sig var for Kierkegaard ensbetydende med, at folk blev anonyme, mere kinesiske - en masse, hvor mennesker i det *ydre* tilstræber en ensartethed, som også virker udglattende på menneskers personlighed. Hele den demokratiske tankegang er, ifølge Kierkegaard, en kolos, der knuser de mennesker, som skiller sig ud fra mængden - en hyldest til Jantelovstyranniet.

I stedet for, at mennesker skulle være forbundet gennem en *ydre* lighed, ville Kierkegaard, at mennesker i deres indre, skulle være *åndeligt* forbundne. Her er vi ved sagens kerne. Grunden til, at Kierkegaard gik ind for "det bestående" var, at enevælden som samfundsstyre var det bedste *middel* til at bevare kristendommen som *målet* i menneskers liv. Men præsterne ville ikke være med til at bevare enevælden, da udsigten til at gøre karriere var mere fordelagtigt i et demokrati.

Det sidste år af sit liv var Kierkegaard slidt op. Helbredet var kritisk. Engagementet, der var blevet næret af et ædende had, havde ædt hans kræfter op indefra.

Den 9. oktober 1855 faldt Søren Kierkegaard om på gaden, og blev indlagt på Frederiks hospital. Alvorligt syg. Den 11. november åndede han ud. Han havde netop fået udgivet nummer 9 af "Øieblikket". Det 10. og sidste nummer af "Øieblikket" henlå som manuskript i 26 år efter hans død.

Af Jens Estrup
cand. mag. i filosofi & retorik